

наднаціональне явище, оскільки кіберпростір фізично розповсюджується на усі держави. Технічні особливості, водночас, не змінюють характеру відносин, які виникають. Прийнято вважати, що онлайн-арбітраж між сторонами, які діють в одній країні, повинен розглядатися як внутрішній арбітраж, якщо ж сторони діють в різних юрисдикціях, арбітраж може вважатися міжнародним.

Список бібліографічних посилань

1. Панов А. А. Онлайн-арбитраж: проблемы, решения, перспективы // Новые горизонты международного арбитража : сб. ст. / под ред. А. В. Асоскова, А. И. Муранова, Р. М. Ходыкина. М., 2014. Вып. 2. С. 111–153.

Одержано 01.04.2018

УДК 347.2

Святослав Олександрович Сліпченко,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

доктор юридичних наук, професор;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8891-7152>

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕЗАКОННОГО ВОЛОДІННЯ ЧУЖИМ МАЙНОМ

Відомо, що згідно зі ст. 41 Конституції України право власності є непорушним. У свою чергу, у п. 2 ч. 1 ст. 3 ЦК України, на рівні загальних засад цивільного законодавства, закріплено неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом. Такий підхід вітчизняного законодавця повністю узгоджується з положеннями Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції». А тому, відповідь на питання щодо правових наслідків незаконного володіння чужим майном, начебто, очевидна. Окрім можливості настання кримінальної та адміністративної відповідальності, відповідно до ст. 387 ЦК України, власник має право вилучити своє майно від особи, яка незаконно заволоділа ним. Разом із тим, очевидність та безумовність такої відповіді викликає сумніви, якщо вдається до аналізу спеціальних норм цивільного законодавства України, спрямованих на врегулювання відносин власності.

Перш ніж навести підстави для таких сумнівів необхідно зазначити, що у подальшому мова йтиме: лише про цивільно-правові наслідки; наслідки, які визначають долю майна, яке збереглося в натурі, є індивідуально визначеним та знаходиться у незаконному володінні.

Межі даної роботи дозволяють розглянути правові наслідки, встановлені лише для деяких випадків незаконного володіння чужим майном. Разом із тим, на нашу думку, їх достатньо щоб замислитися над колом таких наслідків.

Випадок перший. Відповідно до ч. 1 ст. 388 ЦК України, якщо майно за відплатним договором придбане в особи, яка не мала права його відчужувати, про що набувач не

знав і не міг знати (добросовісний набувач), то власник має право витребувати це майно від набувача лише у разі, якщо майно: 1) було загублене власником або особою, якій він передав майно у володіння; 2) було викрадене у власника або особи, якій він передав майно у володіння; 3) вибуло з володіння власника або особи, якій він передав майно у володіння, не з їхньої волі іншим шляхом.

Тлумачення змісту наведеної норми дозволяє дійти висновку, що, якщо майно *не* було загублене власником або особою, якій він передав його у володіння, *не* було у них викрадене та *не* вибуло з їх володіння не з їхньої волі іншим шляхом, то власник *не* має права витребувати його (майно) у такого добросовісного володільця.

На відсутність у власника можливості витребувати від добросовісного набувача своє майно вказує і ч. 2 ст. 388 ЦК України, якщо воно було продане у порядку, встановленому для виконання судових рішень.

У свою чергу, відомо, що добросовісний та недобросовісний набувачі – це особи, які набули чуже майно без законної на те підстави або яка згодом відпала. Тому перший і другий є незаконними володільцями чужим майном. Такої позиції дотримуються і вищі судові органи в Україні [1; 2].

Як можна помітити, поряд із загальним правилом щодо витребування власником свого майна від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним, законодавець передбачає спеціальні випадки, коли таке майно не може бути витребуване у незаконного володільця. Більше того, відповідно до ст. 330 ЦК України, якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, то добросовісний набувач набуває право власності на нього, при умові, що, відповідно до ст. 388 ЦК України, майно не може бути витребуване у нього.

Таким чином, уже в цьому випадку зрозуміло, що можливість власника витребувати своє майно від особи, яка незаконно заволоділа ним є не єдиним наслідком. По-перше, власник може втратити право витребування. По-друге, таке незаконне заволодіння, у випадках, передбачених ст. 330 ЦК України, для добросовісного набувача здатне породжувати право власності.

Випадок другий. На відміну від ст. 388 ЦК України, у якій передбачено підстави втрати права витребування власником свого майна від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним, абз. 1 ч. 1 ст. 344 ЦК України прямо таких наслідків (втрату права витребування) не передбачає. Разом із тим, як і у попередньому випадку, законодавець виходить із того, що незаконне заволодіння чужим майном здатне породжувати право власності. Звичайно, такі наслідки можуть настати лише при умові, що заволодіння було добросовісним, а подальше незаконне володіння – відкритим, безперервним та упродовж визначеного строку.

Випадок третій. Не менше цікавим є підхід законодавця і до визначення правових наслідків володіння чужим майном, яким особа заволоділа на підставі договору з його власником, але після закінчення строку договору майно не повернула.

Зрозуміло, що в межах позовної давності таке майно може бути витребуване власником. Разом із тим, відповідно до ч. 3 ст. 344 ЦК України, якщо він, після закінчення строку договору не пред'явив вимоги про повернення свого майна, то особа, яка продовжує його незаконно утримувати через певний час набуває на нього право власності за набувальною давністю.

Більше того, тепер, за межами позовної давності, можливість витребувати власником своє майно буде залежати виключно від волі особи, яка продовжує його незаконно

утримувати. Адже, відповідно до ч. 4 ст. 267 ЦК України, вплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові. І тому, при наявності такої заяви, власник не зможе здійснити своє право вимоги. У свою чергу, абз. 2 ч. 4 ст. 267 ЦК України дає підстави стверджувати, що таке право витребування виникає вже у володільця.

Отже, у якості наслідків навіть недобросовісного володіння, за певних умов, передбачено: виникнення залежності права витребувати власником своє майно від волі володільця; виникнення у останнього права на пред'явлення позову про витребування «утриманого» майна від інших осіб. А після спливу набувальної давності – виникнення у володільця права власності.

Випадок четвертий. Не потребує пояснення той факт, що викрадення – це незаконне заволодіння чужою річчю. А тому власник, відповідно до ст. 387 ЦК України, завжди має право витребувати її назад від викрадача. І, на перший погляд, це аксіома, яка навіть не може піддаватися сумніву. Разом із тим, якщо розглянути цю ситуацію за межами позовної давності, то наслідки такого заволодіння перестають бути настільки очевидними.

Уявімо собі, що власник знав не тільки те, що його річ украдена, а й хто її викрав. Візьмемо ці обставини, як такі, що знаходяться поза сумнівом. Йому відомо, що викрадене майно постійно знаходиться у викрадача. При цьому, позов про витребування своєї речі з чужого незаконного володіння власник подає за межами позовної давності, яку пропустив без поважних причин. У свою чергу, викрадач скористався своїм правом та, відповідно до ч. 3 ст. 267 ЦК України, подав до суду заяву про застосування позовної давності.

Очевидно, що сплив позовної давності, про застосування якої заявлено стороною у спорі, є підставою для відмови у позові (ч. 4 ст. 267 ЦК України). І саме на це звернув увагу Верховний Суд України на засіданні Судової палати у цивільних справах 8 червня 2016 року по справі № 6-3029цс15 [3]. При чому, такий висновок повністю узгоджується з правовими позиціями Європейського Суду з прав людини, вказаними у справах Стабінгс та інші проти Сполученого Королівства [4] і БАТ «Нафтова компанія "Юкос" проти Росії» [5]. Зокрема в них прямо зазначається, що позовна давність – це законне право правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду за межами певного періоду після скоєння правопорушення. Її встановлення спрямоване на те, щоб відгородити потенційного відповідача від запізнілих позовів та запобігти несправедливості, яка могла б мати місце, за межами позовної давності.

Таким чином, відповідно до ч. 4 ст. 267 ЦК України, власнику у задоволенні його позовних вимог буде відмовлено, а його річ, по факту, залишиться у викрадача.

Отже, і в четвертому (наведеному) випадку можна спостерігати, що витребування власником свого майна не завжди є єдино можливим наслідком навіть у разі злочинного заволодіння ним. Після спливу позовної давності таким наслідком є «законне право правопорушника уникнути переслідування або притягнення до суду за межами певного періоду після скоєння правопорушення».

Вище наведе свідчить, що цивільно-правові наслідки незаконного володіння чужим майном можуть бути для володільця як негативними (витребування майна), так і позитивними (виникнення права на позов про витребування «утриманого» майна від інших осіб, право уникнути переслідування або притягнення до суду за межами певного періоду, виникнення права власності тощо). Очевидно, що всі вони потребують поглибленого дослідження та систематизації. Адже вони зачіпають не тільки інтереси володільця, а й власника. Для останнього, незаконне володіння (заволодіння) його майном може створювати

також ряд правових наслідків. Наприклад, виникнення права вимагати повернення своєї речі, залежність здійснення цього права від волі володільця або взагалі припинення такого права, припинення права власності тощо. Всі ці питання мають не тільки теоретичне, а й велике практичне значення.

Список бібліографічних посилань

1. Узагальнення ВССУ: захист права власності // Законодавство України. Кодекси, закони, постанови, судові узагальнення. URL: <https://zakon.osmark.com.ua/uzaagalnyennya-vssu-zakhyst-prava-vlasni/> (дата звернення: 06.03.2018).

2. Про судову практику в справах про захист права власності та інших речових прав : постанову Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 07.02.2014 № 5 // Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ : офіц. сайт. URL: http://www.sc.gov.ua/ua/postanovi_zh_2014_rik.html (дата звернення: 06.03.2018).

3. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 8 червня 2016 року (справа № 6-3029цс15) // Верховний Суд України : офіц. веб-сайт. URL: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/%28documents%29/37EA7B880DEA5FF6C2257FE8004A7699> (дата звернення: 06.03.2018).

4. Стаббингс и другие против Соединенного Королевства (Stubbings and others) : постановление Европейского Суда по правам человека от 22 окт. 1996 г. // Сайт Олега Анищика о подаче жалоб против России в Европейский Суд по правам человека. URL: http://europeancourt.ru/uploads/ECHR_Stubbings_and_Others_v_the_United_Kingdom_22_10_1996.pdf (дата звернення: 06.03.2018).

5. ОАО «Нефтяная компания «ЮКОС» (ОАО Neftyanaya Kompaniya «YUKOS») против Российской Федерации : постановление Европейского Суда по правам человека от 20 сент. 2011 г. // Гарант.ру: инфор.-прав. портал. URL: <http://www.garant.ru/products/ipo/prime/doc/70059678/> (дата звернення: 06.03.2018).

Одержано 12.03.2018

УДК 347.721:347.983

Інна Валентинівна Спасибо-Фатєєва,

професор кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент

Національної академії правових наук України

КОРПОРАТИВНІ ПРАВОВІДНОСИНИ ТА КОРПОРАТИВНІ СПОРИ

Поява в 90-х роках минулого сторіччя корпоративних прав в українському правовому середовищі викликала чимало питань стосовно їх розуміння та правової природи. Висловлювалися абсолютно протилежні бачення цього феномену, що демонструвало принаймні їх особливість в порівнянні з відомими видами суб'єктивних цивільних прав. Спори точилися навколо таких питань: 1) чи є корпоративні права взагалі цивільними правами, зокрема, чи не побудовані вони по моделі «влада-підкорення»? 2) якщо вони є цивільними правами, то до яких з відомих видів цих прав відносяться корпоративні права –